

Posudek na disertační práci Vladimíra Jakuba Mrvika, Historická topografie města Kostelec nad Černými Lesy, Ústav českých dějin, FF UK, 535 s.

Vladimír Jakub Mrvík se ve své disertaci zaměřil na městskou historickou topografii, kterou považuje ve výzkumu městské problematiky za perspektivní mezioborový směr a metodu bádání. Význam městské historické topografie demonstroval na menším poddanském městu agrárního charakteru, Kostelci nad Černými Lesy. Úvodem autor vymezil několik zásadních otázek, spjatých s historikotopografickou tematikou, které se pokusil řešit. Následoval historiografický rozbor zkoumané problematiky a analýza použitých pramenů. Kapitoly 2. a 3. tvoří část práce, která charakterizuje vývoj města Kostelce z různých pohledů na proměny urbánního prostoru, ovlivněné zejména hospodářským, sociálním a demografickým rozvojem. Tuto část autor proložil obecnějšími komentáři k městskému stavu v Čechách v době pobělohorské, k významu zemědělské činnosti českých měst raného novověku a k jejich socioekonomické situaci. Pro srovnání více obdobných městských lokalit použil města Kolín, Říčany a Český Brod na Kouřimsku.

Rozsáhlá materiálová část práce (4. kapitola, s. 149-565) obsahuje podrobné popisy jednotlivých černokosteleckých domů s vyjmenováním majitelů. Přílohy (mapové rekonstrukce a reprodukce) zachycují zástavbu Kostelce nad Černými Lesy v 16.-18. století, rozsah velkých požárů v 17., 18. a 19. století a reprodukci indikační skici z roku 1841. Seznam pramenů a literatury je obsáhlý a svědčí o pečlivé heuristice a o téměř vyčerpávajícím množství údajů, které autor k historii černokosteleckých domů shromáždil. Některé tituly použité literatury jsou však již překonány, což autor v disertaci nezohlednil (zejména partie o Trstenické stezce, kde je uváděn na s. 31 v pozn. 68 Ivan Vávra, zatímco nejnověji se k této problematice vyjádřil Dušan Cendelín, *Staré komunikace česko-moravského pomezí - Trstenická stezka jako historický mýtus*, Vizovice 2000; práce Radana Květa Duše krajiny, s. 49, pozn. 132 a jeho další studie k vývoji historických cest jsou velmi negativně recenzovány).

V úvodu (i v závěru) práce autor konstatoval, že historická topografie, především městská historická topografie, je neprávem opomíjená. Klasifikoval tuto disciplínu jako pomocnou vědu historickou i jako samostatný obor, jehož rozvoj podporuje. Odbornou literaturu k historické topografii však autor hodnotí jen zběžně, zejména domácí tituly (s. 11, 15, 16), což je na škodu věci. Pokud autor uvažuje o posunu historické městské topografie směrem k samostatné vědní disciplíně, měl by rozbořem nejdůležitějších titulů, v práci jen

stručně komentovaných, představit podrobněji dosavadní způsob práce s pozitivy i negativy, nastínit postupy nové a zhodnotit jejich přínos.

Úzká specializace a zaměření vědních disciplín, „drobení“ již existujících, obvykle mezioborových věd na více dílčích, je však již většinou minulostí (oprávněně se konstitovala např. historická klimatologie, původně součást historické geografie). Otevřenost a multidisciplinarita mnoha oborů dovoluje přijímat nová témata a metody, rozvíjet je a podporovat společně s formováním dílčích směrů bádání. (Takto se jako směr historické geografie etablovaly v Česku např. environmentální dějiny, v USA samostatný obor). Mezinárodní charakter urbánních dějin v sobě zastřešuje obrovský komplex témat, z nichž mnohé by si mohly klást za cíl vytvoření samostatného oboru, avšak zůstávají výzkumným směrem, který dějiny měst rozvine a obohatí. Svědčí o tom mimo jiné průběh nedávné konference *Cities and Societies in Comparative Perspective*, pořádané prof. Ludou Klusákovou v Praze, ale i mnoho dalších domácích i zahraničních směrů rozvoje. Jedním z nich je například tzv. „Townscape“, charakterizovaný v rámci národního programu *English Heritage* jako „view of an urban scene“, komplexní obraz města, kde historická topografie s popisy budov je jeho samozřejmou součástí. Obrovský mezinárodní projekt historických atlasů měst, kdy od 70. let 20. století vyšlo již kolem pěti set svazků ve více než dvaceti evropských zemích, sleduje městskou historickou topografii velmi intenzívně, vždyť jednotlivé atlasy jsou věnovány zejména tomuto tématu, a to s podtextem urbanizačního, sociálního a hospodářského vývoje města. O historických atlasech měst není v disertaci zmínka, což je s podivem, protože moderní městský historický místopis se bez uplatnění kartografické metody nemůže obejít. Autor disertace však má právo vyslovit svůj názor na problematiku městské historické topografie jako směru bádání si samostatné disciplíny a obhájit ho. Tím spíše by v úvodních partiích práce měla být nová metodika rozpracována a zdůvodněna.

Autor po úvodním zamyšlení nad městskou historickou topografií a rozborem literatury přešel již v kapitole o rozboru pramenů rovnou k problematice historického místopisu Kostelce nad Černými Lesy. Lze předpokládat, že důvody k volbě Kostelce jsou osobní - vazba k městu i k regionu, znalost pramenů apod. (tento předpoklad navozují použité citáty z díla Josefa Pekaře na s. 7, avšak bez uvedení citace). Autor konstatoval, že topografie města Kostelce je pro současné poznání velice přínosná. Hlubší odůvodnění tohoto přínosu by však bylo užitečné. Historik si může vybrat ke studiu téma, k němuž má niterný vztah či osobní vazby, avšak zároveň je třeba pečlivě vysvětlit, proč i bez těchto vazeb je téma nosné, čím je výjimečné, čím prospěje rozvoji poznání, v tomto případě v rámci městského

historického místopisu. Proč je právě Kostelec nad Černými Lesy modelovým příkladem, jaké jiné další příklady lze pro české země uvést (kromě zmíněných měst Kouřimského kraje); takovéto zdůvodnění však v úvodu chybí.

V názvu práce ani v úvodu rovněž není blíže vymezen časový záběr výzkumu. Pramenná základna se hlásí k ranému novověku a době mladší, dějiny městských domů jsou dle autora vymezeny „od počátku“ do roku 1964, demografický vývoj obyvatel Kostelce autor dovedl do roku 2011. Toto značné a v jednotlivých dílčích tématech nerovnoměrné časové rozpětí práce může vést při celkové sociální, hospodářské a demografické charakteristice lokality k určitým zjednodušením, případně k etapovitě nevyrovnaným pohledům na vývoj města.

Hlavní cíl disertace, historickou topografii města Kostelce nad Černými Lesy, pojal autor navzdory proponovanému novému přístupu spíše tradičně. Shromážděnou faktografii k historii domů seřadil vzestupně dle čísel popisných, připojil současná zeměpisná jména veřejných prostranství a k jednotlivým popisným číslům vkládal kratší či obsáhlejší souvislý text s podrobným, precizně zpracovaným výkladem o dějinách domu. Vznikl tak obsáhlý, faktograficky vyčerpávající, avšak poměrně nepřehledný soubor údajů, v němž je obtížné se rychle orientovat. Popisy domů by mohly být pojednány např. formou katalogizačních záznamů s předem danou strukturou, s jasně vyznačenými daty hlavních změn v dějinách domů a samozřejmě s příslušným komentářem; to je však otázka zvolené formy záznamů autorem samotným.

Přínosem souboru s popisy domů by mohly být shrnující tabulky s údaji o celkovém počtu zpracovaných domů a o časovém rozpětí záznamů, neboť tyto se v dolní i horní časové hranici liší. Chybí rejstříky dle čísel popisných, dle osobních jmen majitelů a dle zeměpisných jmen veřejných prostranství, případně rejstřík věcný, což práci s textem výrazně ztěžuje. Součástí historické topografie města je také vznik a proměny zeměpisných jmen veřejných prostranství, jejich právní ukotvení a jazyková variabilita. Autor v disertaci pracuje se současným názvoslovím a o jeho vývoji v Kostelci nad Černými Lesy se nezmiňuje. Rovněž není jasné, zda se autor vyrovnal se současným psaním názvů veřejných prostranství – s. 163 Pod valy, dle nových pravidel Pod Valy. Pro přepis jmen majitelů domů zvolil autor vlastní metodiku, neuvádí však, zda jsou tato pravidla v historických topografiích běžná a v jakých (současných) dílech se vyskytují.

Závěr většiny popisů autor končí slovy: „Jen pro zajímavost...“ a uvádí, kolik obyvatel nebo rodin žilo v domě dle sčítání lidu 1910. Tento často se opakující údaj je velmi vhodný k utřídění formou tabulky. Bylo by na první pohled zřetelné, pro kolik domů a kterých

(čp.) se údaj dochoval a kolik obyvatel v těchto domech žilo; způsobem, užitým v disertaci, se údaj zcela ztrácí v textu. Případná vertikální komparace by rovněž mohla být dalším tématem studia.

Samostatnou problematikou disertace je kartografie či spíše její absence. Mapové přílohy jsou bezesporu zajímavé, vypovídají však jen o poloze domů v určitých časových etapách. Avšak právě sociální a hospodářská topografie se sama nabízí jako téma k řešení kartografickou metodou a evropské historické atlasy měst jsou k tomu ideální inspirací. Autor oprávněně může namítnout, že cílem byly především popisy dějin domů, které jsou samy o sobě velmi rozsáhlé a další kartografické přílohy by dokončení práce ještě oddálily. U vědomí této skutečnosti by bylo vhodné alespoň naznačit možnost tvorby řady mapových rekonstrukcí k historické topografii města. Vývoj města a jeho zástavby neprobíhal lineárně, v městské historické topografii by proto bylo přínosné vymezit hlavní mezníky proměn města v krajině, které je možné právě na mapách instruktivně znázornit.

Součástí městské historické topografie však není jen zástavba (světské a církevní stavby), ale také další komponenty městské krajiny, vodoteče, zeleň, komunikace či různé hospodářské stavby (srov. např. Historischer Umweltatlas Münster, New-York 1993). Např. v rámci kapitoly Nejbližší okolí města (s. 77 an.) jsou na s. 79 jmenovány větrné mlýny, z nichž jeden stával na místě čp. 376 v současné Pražské ulici. Toto čp. však v soupisu domů není uvedeno. Projevila se tak určitá nesystémovost práce, kdy pivovar jako hospodářský objekt s čp. 14 v soupisu uveden je, avšak větrný mlýn, byť již neexistující, ale lokovaný na území dnešního půdorysu města, v soupisu není. Je soupis domů zpracován pouze pro prostor historického jádra Kostelce nad Černými Lesy a jaký prostor toto historické jádro zahrnuje? K jakému datu? Toto kritérium by mělo být uvedeno nejen v úvodu disertace, ale také na s. 149, kde je stručný úvod ke kap. 4, Dějiny černokosteleckých historických domů.

V závěru disertace autor zopakoval cíle a otázky, vytčené v úvodu práce. Konstatoval, že hlavním cílem bylo nacházení nových možností uplatnění historické městské topografie, která dle autora není jen výčet a popis dějin městských domů. V souvislosti s hledáním těchto cílů se autor pokusil na základě dějin městských domů zpracovat sondy do sociální, hospodářské a demografické problematiky Kostelce nad Černými Lesy a typologii a uspořádání městských domů. Vzhledem k takto široce koncipovanému zadání bylo obtížné vyrovnat se na stejné úrovni se všemi stanovenými cíli. Nabízí se otázka, zda by předložená práce se všemi atributy – definováním oboru historické topografie, kritickým rozborem současných historikotopografických prací, zhodnocením pramenné základny pro městskou topografii obecně a s hlavní částí – popisy domů, souhrnnými tabulkami, kartografií a

rejstříky, nebyla jako metodický příklad nově koncipované městské historické topografie přínosnější než předložená disertace, sestávající z nerovných sond a jakkoliv kvalitních a pracných textových popisů domů.

Lze však konstatovat, že disertace Vladimíra Jakuba Mrvíka je založena na vynikající práci s prameny, které se autor pro historickou topografii města pokusil maximálně vytěžit. Jde o vsutku filigránské dílo, které bude přínosem pro oživené domácí regionální dějiny a východiskem pro další bádání. Napříště by se však jevilo vhodnější nejprve zpracovat podrobnou městskou topografii dle současných parametrů a mezioborových přístupů a vytyčit další cíle v souvislosti s urbánními, sociálními a hospodářskými dějinami města. V další etapě pak tyto cíle postupně naplňovat s využitím zpracovaných podkladů a dalších pramenů. Kombinace obou cílů a jejich společné řešení v rámci jedné, byť obsáhlé studie, přináší mnohá úskalí a rizika, zejména ve smyslu komplexního nazírání na dané téma.

Disertační práci Vladimíra Jakuba Mrvíka s ohledem na uvedené skutečnosti doporučuji k obhajobě s výhradami. Věřím však, že autor při obhajobě dokáže své postoje v disertaci a její koncepci i závěry obhájit.

V Praze dne 11. 9. 2012

prof. PhDr. Eva Semotanová, DrSc.
Historický ústav AV ČR, v. v. i., Praha